

Katona Jenő:

Prohászka

Tizenöt éve annak, hogy az Egyetemi templom hatalmas barokk szőszékén, melyet pufók kis angyalkák szállodnak körül, csodálatos működésének egyik állandó színhelyén, összeomlott. Az Úr kegyelme küzdőhelyéről, apostoli igehirdetés közben szólította el, elragadva őt, egyik legjobb és legigazibb katonáját, mint Illyés prófétát tüzes szekeren, szónoklata ragyogó és tüzes áradása közben. Tizenöt éve, hogy elhagyott minket és halálával szegényebb, szürkébb, szánnivalóbb lett mindannyiunk élete...

Utolsó lelki gyakorlataira

e sorok írója fiatal egyetemi hallgatóként sietett. Ezeket az Egyetemi templomban katolikus és protestáns kollégáival egyetemben hallgatta. Hiszen ott, az örök lámpa áradó és apadó fényében, Prohászka az evangélium örökifjú ihletését ébresztette, a kereszténység nagy, örök, egyetemes tanítását mutatta föl, az emberiség mindinkább egyetlennek igazolódó élethigiéniáját és szavaiban revelálódott igazán méltó alakban magyar földön a „diadalmos világnézet”. Szőszéke előtt, melyen keresztény, „biréttomos Apolló”-ként magaslott föl, fősorakoztak estéről-estére a hívők, rajongók, szkeptikusok, keresők, vívódók, vergődők, érdeklődők és ő sok fogalmi magyarázat nélkül — pedig ha valaki, hát ő megjárta a szillogizmusok bazaltköves útját — vitte, emelte, lendítette őket mindannyiukat magával. Egész lélekkel menjünk az igazság elébe — hirdette minden szava és lendületében, mintha Isten angyala szólott volna, a szeretet, a költészet és a hit hangján.

Elfelejtetem-e valaha azt a szerdai napot — a keddi egy leckeóra elvette tőlem —, amikor fejtegetéseiben a végső dolgokhoz, a halál, ítélet és örökkévalóság észvesztően mély és egyedül fontos kérdéseire érkezett. A katolikus, a keresztény eschatológia nagy problémáit bogozta rettentés, fenséges komolysággal. A halál nagy tanítását tanította, a halálét, amely fölfakasztotta a középkor földjéből a gótikus dómkat, testvériségre tanította az egymástlöpő emberfarkasokat és az örök folytatás vágyát oltja az emberszívekbe. A halálét, melynek nagyméltósága előtt csodálatosan megtisztul az emberi szív és nem tud vétkezni a sír felé rohanó emberélet. Tanította, hogy az ember sorsa itt a földön talán nem is az erős harc, a küzdelem és győzelem, hanem mindenkifölött: a megváltás. A halotti szövébe az Egyház beállítja kicsiny gyertyái fényét és imádkozik: az ember, a gyarló, parányi ember Tőled, végtelen és fenséges Úr nem igazságot, hanem irgalmat vár, csak ezért könyörög. Hiszen érdemeim is, ha vannak, mind csak a Te ajándékaid...

Ezen az estén az eschatológiával viaskodott, a végső dolgok tanával, mely elől a szelid egri remete, *Gárdonyi* a buddhista lélek-vándorlás álmához menekült. Ezt adja még a középkori dominikánus ajkára is az „Isten rabjaiban” a kicsiny Jancsi fráter tanítva. De ő, Prohászka Ottokár, a római teológia és filozófia tanítványa, a jezsuita ész és akarat felegyelmzettje volt... Utolsó szent beszédében mégis megjárta mindazokat az utakat, amelyeket valaha emberész és szív megpróbált, hogy az örök büntetés kincsét elöl meneküljön. *Origines* apokatastasis-tanát, a nagy újrakezdését, a lélek-vándorlás milliőktől hitt ábrándját. De azután fölhangzott ajkán a határozott válasz. Nincs apokatastasis, *Origines* tévedett, nincs metempszois, lélek-vándorlás; az örök pusztulás nemcsak pedagógiai érv és eszköz. Az írás világosan beszél, aki a Legfőbb Jótól elfordultan fejezi be a múlt földi létét — micsoda és milyen

öt idézzük halottaiból, aki már életében a halhatatlanságba nőtt, a keresztény magyarság csodálatos emberremekét, aki az eszménynek nemcsak tűnő képét hirdette, kergette, hanem húson-véren életrekelte, meglevenítette, megelkesztette. Az angyalt kerestem — mondotta *Michelangelo*, márványtömbjét faragva. Ő önmagából kiveste angyalát. „Ez az én lelkem, ez az én tettem” — ki mondhatta el ezt több joggal nála, a nagy emberi végleteket kiegyensúlyozó lelki harmónia hősenél és művészenél?

egyetlen tragikum! — az többé nem közelíthet hozzá. „Ha Isten lettem volna, nem teremtettem volna poklot” — sirtak föl szavai, „de Krisztus mondta és nincs más kódex, mint az Evangélium.” Ő mondta, aki azután elvette a halál fulánkját, aki édessé és könnyűvé tette igáját. És e szavaknál vívódó, vergődő, gyötrődő szívében újra megjelent a galilei mezők mély üde, hatalmas költésze, az ezüstlelevelű oiajfék alatt, a Genezareth-tó kék vizén ringó, csónakjában tanító Ember Fia, akihez eljönnek mind az élet megalázottjai és megszorítottjai, hogy megszűzzék szívük minden

E világ és túlvilág

— a legnagyobb feszültség, ami emberi lélekben lehetséges. Állandó és gyötrő feszültség ez annál, aki átérzi azt és csak ritkán, a szív örökkévalóság-pillanataiban dobódik át szegényes lényünk egy valótlanul ható, de minden valóságnál valóbb világ síkjára, hogy megérintse, megsejtse az örökkévalót. Prohászka lelkében ez a kimondhatatlan és gyermekkora tisztaságának fogyatával egyre ritkuló pillanat, az egyszerűség pillanata, úgyszólván állandóságra cserélődött. Innen és ezért volt ereje meghirdetni a krisztusi tant ott, ahol ma legnehezebb, szociális sikon is, azoknak, „akik nem hisznek, mert nincs mit remélniük többé”. A magyarság legmélyebb és legsúlyosabb rétegének, akik előtt úgyszólván kenyér alakjában kell a hit Istenének megjelenni, hogy hinni tudjanak, akiknek lelki üdvözítése föltétlenül szociális üdvözítésüket.

Prohászka Ottokár hungarizmusa nem volt talmi szólam, lakodalmas fajvédelem, szociális igazság hiján, hazug képmutatásra torzult „honfibus”. Mélyesen egynek tudta és egyéniségében példázta a legszociá-

Érdemes volna egyszer

részletesen kidolgozni társadalomszemléletét, melynek bátorsága, a nagy magyar sorskérdésekkel való könyörtelen szembenézése mellett ugyancsak elszégyenkezhetnének mindenfajta radikálisok.

Még kispap korában, amikor a vértanuk, a Krisztus vére emlékeztető és neki elkötelező piros reverendát hordta, két egyszerű zarándok keresi föl. Két szegény magyar parasztember, akik gyalog tettek meg az utat az őtök városig. „Szegény magyar nép, vajjon mit tehetek majd érted” — jegyzi be naplójába. Csak egy forró felvillanás ez, de már jelzi, hogy így érnek ki, növekednek föl a későbbi Széchenyiek és Prohászka.

Ugyanebben a naplóban, ahol magát Isten előtt aláztos lélekkel megmeztelenítve vall önmagáról és embertársairól, legtitkosabb gondolatairól, leljük föl az egész magyar életet rapszódikus formában is át-fogó szemléletét. „Magyar intelligencia, úgy illik rád ez az elnevezés, mint szemre az ököl” — jegyzi föl egy beszélgetés után, amellyel hasztalan akart még a régi béke-években helyesebb, méltányosabb nemzetiségpolitikai belátást ébreszteni értelmiségünk egyik tagjában. Egy másik alkalommal leírja, hogy

bánatát elsrják lábainál. A Föltámadás vigasztaló hite és remény-sége, az a hajnal, amely a halhatatlanság hitével és bizonyosságával ajándékozta meg a világot.

Tekintete a tabernákulum felé fordult, de ekkor már az agyában megpattant erecskéből szívárogni kezdett a vér és elborította a nagy hálózatot. Még mondott egy-két mondatot, de már többé nem a bergsoni teremtő emlékezet működött, csak a mechanikus memória. Utolsó erőfeszítésével, egyik karjával görcsösen megragadva a barokk szőszéket, másik kezét áldásra emelte. Így állott ég és föld között, Közvetítőként, igazi Papként, akin áll a Kegyelem száll szomorú emberszívekre. Azután tekintetével még mindig a Kenyér színe alá rejtőzött Istenét keresve, előrebukott. A tompa, mély csöndet férfiak sírása, hangos zokogása törte meg, férfiaké, akiknek sírása mindig szívetépő és akik közül nem egy hitének utolsó tartó támasza hanyatlott el. Aki megélté ezt az estét az egyetem templomában, az megérezte egy életre valamit az antik tragédiák fonságából, sőt ennél többől, a hő-sies és hitvalló halál, a lét legfonságesebb perce győzelméből, mely bizton tekint mély sírja éje elé, mert azon túl fölsügárik már előtte Krisztus irgalmas és diadalmas arca...

lisabb magyarság egységét a Krisztushit világotat ölelő tanításával. Róma gondolatait gondolta és szavait mondotta, az Írásnak ugyanazon „első szeretetével”, amellyel valamikor ifjú korában lelke körülrepdeste az örökváros falait, egy kicsiny helyet esdve, ahol Szent Péter árnyékában fölnevelkedhettek. Mint a betemetett, befedezett, törökül éjjelen elfelejtett, áldott-hitegységű magyar középkor zarándokai a Via Flaminián, a lelkek városának körvonalaival megpillantva, csókkal köszöntötték egyszerű szívük hevületében annak földjét, akként fordult ő mindvégig Róma felé. Akkor is, amikor a sas merészebb szárnyalása az Egyház komoly pedagógiai szándékait őrzőket egy-két írásának indexre helyezésére készítette, a zsolttáros szavával válaszolt lelkében: „Száradjon el a két karom és tapadjon nyemre nyelvem, ha valaha megfeledek-nék Rólád, oh Jeruzsálem.” Tiszteletteljes hallgatása pedig azt mondotta: vajjon ha édesanyánk bűntet, mégha büntetését túlszigorúnak érezném is, elengedhetném-e kezét a lét szörnyű és sötét kieltenségekben?...

egyik külföldi látogatója megkérdezi tőle: Miért nem szeretik Önt bizonyos arisztokrata körökben? Mondtam neki, hogy talán, mert nem szeretem a sablonokat, nem vagyok a konvenciók embere. De azután hozzátesszi: én tudom, miért nem szeretnek...

S azután a nógrádi tájakat járva, ahol olyan mélyen érző, gyermeteg kedélyű palóc nép lakik, megjegyzi a *Soliloquiaba*: milyen áldott magyar nép ez. Csak ez a nógrádi vármegyeháza ne volna!...

Prohászka vallásos lelkiismeretének gyökerén szöktett szárbá megmáshíthatatlan szociális akarata, amely éppen ezért elakudhatatlan és lehalkíthatatlan, vele organikusán egy volt. S ez az akarat nem elégedett meg kegyes igék ismétlésével, hanem a magyar katolicizmustól példaadó és megváltó tetteket sürgetett, hogy valóban föllephessen bíról a tőke és munka porében. És vállalta krisztusi tani-

tásáért és hősi bátorságáért a meg-nemértést és félreértést onnan is, ahonnan a legkevésbé várhatta

A magyar katolikus fiatalságnak

társadalomszemléletére a legmaradandóbb és leghatározóbb hatással kétségtelenül az ő alakja és tanítása volt. S ha ebben a fiatalságban még mindig is várat magára az, akiben szellemének csodás kiáradásai és lelkének jövőbe világitó inspirációi — mint egykor az Úr igénytelen szolgának, *Albachnak* hatása a legnagyobb magyarra — tettekben váltódnék ki, bizonyos, hogy ez a nemzedék hozzá zarándokol, amikor szociális szemléletet a történeti kereszténységgel akarja szintézisre hozni. Ebben a termékeny és fölszabadító egységbe az ő egyéniségének példája és szellemének hagyatéka fogja össze egyfelől a születésnek, neveletésnek, műveltségnek, világképnek és másfelől a szociális szemléletnek, bizony sokszor a fizikailag is kínzó szociális helyzetnek divergáló elemeit.

A nagy magyar halottak

különben is mélyebben vannak eltemetve. Milyen jól el lehet feledni a feledhetlent! Amikor ma a nagy halott püspök árnyát idézzük, vajjon a hungarizmus könyves és dicsőséges prófétájának szelleme jelen van-e minden esetben? Huszonnégy hatalmas kötetben gyűjtötte össze aláztos tanítványa és életírója műveit, de vajjon hány lélek hordozza lelkét, a kötetek számát megszegyenítve? Néha úgy tűnik föl előttünk, hogy égő álmom volt, amely elégett és tovaszállt s ma már csak lélektelen szobrállja körül a lelketlen maradék. Pedig ő „égni és élni” akart, ahogy kedves szentje, *Clairvauxi Bernát* tanította. Az életet és az élet Urát keresle a Pilis hegyén, a virágok csillagszemű népében, régi kolostorok mohos omladékaiban, fogékony emberszívek ragaszkodásában, egy csodálatos, nagyszerű multat és igazabb jövőt idézve. Magyarország és menny-

volna. Hogy is mondotta? „Az ember megteszi kötelességét s azután elviseli, ami a hegyibe jön.”

Ő az, aki minden magyarázatot fölöslegessé téve, mutatja föl, hogy nincs ellentét keresztény és leg-nemesebb értelemben vett szociális gondolkodás között és hogy Krisztus tanításába bele kell férnie a legszélesebb és legbecsületesebb szociális fejlődésnek. Évezredes nagyszerű epikája nem zülhetett sunyi szepegéssé a sors-elnyomorította törpe lelkekben és páratlan szociális etikájának ma is megvan a maga korszerű társadalomszemléleti vetülete. A *Kultúra és terror*, az *Unneppapok*, a *Soliloquia* írójának kultusza per-sze néha mintha a századvég Széchenyi-kultuszára emlékeztetne. A gyarló ember eszményeiben is önképe mását keresi és már nem okulni járunk hozzá, hanem saját törpeségünket vetítjük rá, hogy hamis igazolást nyerhessünk...